

**Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1893
: L 40:89 A /**

Rydberg, Viktor,

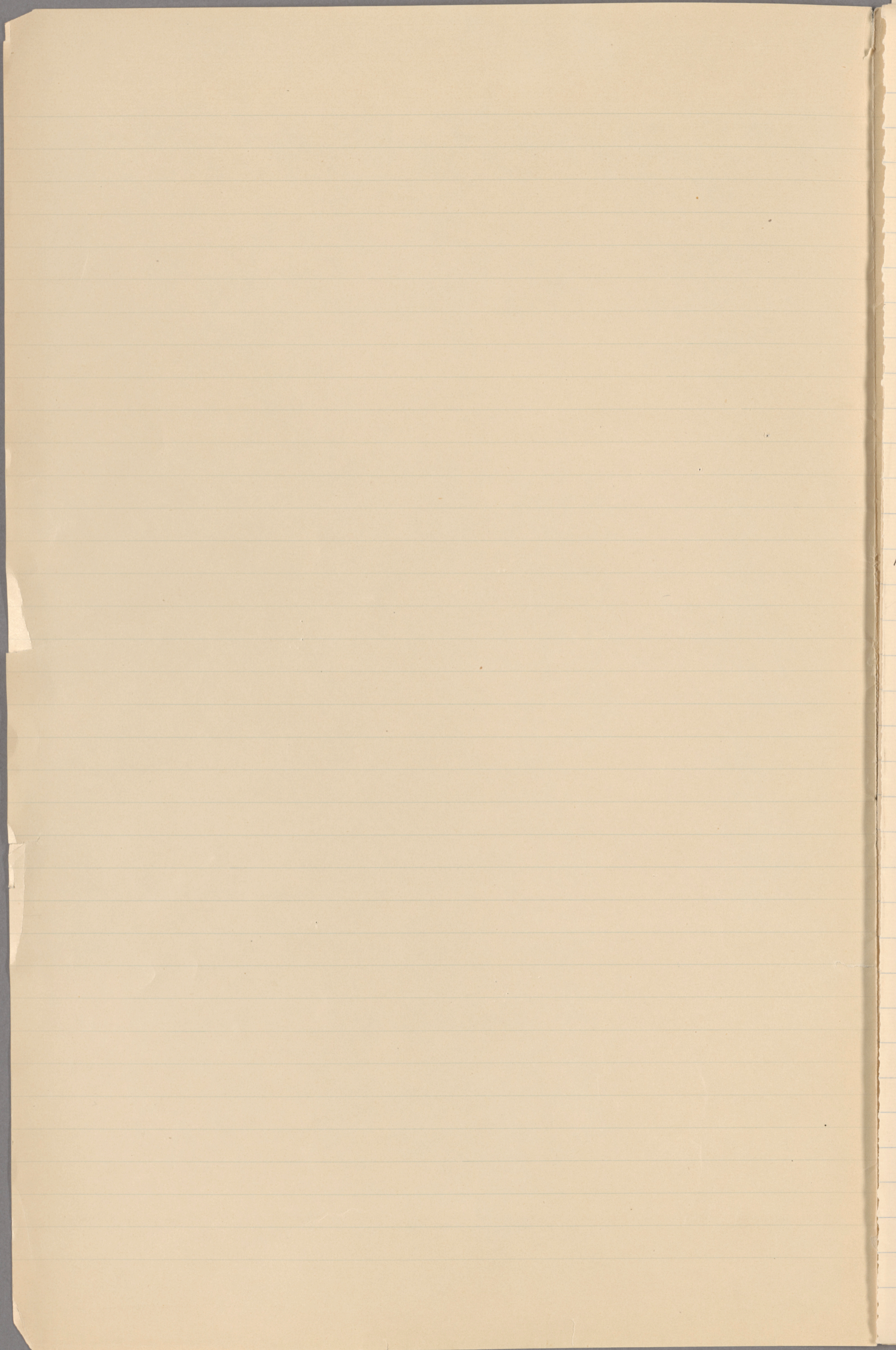
HS L 40:89 A

National Library
of Sweden

No 1

3/2 - 1893

Under den förflutna femmens rika föreläsningar började jag
 behandla det holländska måleriets historia. Jag har uti
 förbättra dessa men. man kan säga: alldeles

Sextonhundratalets holländska måleri bildar ett nytt
 Kapitel i Konsthistorien, ^{det är den stora utvecklingen till det italienska renaissancemåleriets} ~~vilket jag~~ har under de tre rikt-
 förflutna Femminerna redogjort för ^{den italienska} renessanskonstens upp-
 komst, Karaktär och segrulopp genom Europa. Afven Neder-
 länderna hade underkastat sig den sköna regerinnens Kaes-
 makt, den holländska delen af Nederländerna, nämligen
 den belgiska, ~~och vid den tid, då på 1570-talet den stora~~
^{politiska} befielherörelsen började, ^{den befielherörelsen} för att skapa på det politiska om-
 rådet ett samhälle, till hvars frihet och hvars blomstring i
 alla riktningar den kända världen ditintills icke sett något
 liknande, så att på det ^{estetiska} konstnärliga området ~~ett område~~
^{skapades} en konst, som ställde sig ^{den italienska} käckt och beständigt på folklynnets
 område och bröt med renessansens heligaste traditioner.

Vore det möjligt att i några få ord känneteckna hvad
 som skarpast skiljer denna nya i Holland uppkomna konst
 från ^{den italienska} renessanskonsten, kunde det nämligen ske på följande
 sätt: holländarne förnekade hvad renessansmännen betrak-
 tade som en oomkultitlig dogm: de förnekade nämligen,
 att Konstens rike har samma gränser som det fornskön-
 nas rike. Konstens rike, ^{menade} sade de, är ofantligt större än
 det fornskönas. Konstens rike är så stort som den värld,
 som är öppen för våra ögon. Konstens rike utsträcker sig
 till och med öfver det fornsula. Allt s. kan väcka biverga
 våra känslor i dallring, allt hvarest vi kunna glädja oss
 och allt hvarest vi kunna skratta, allt hvad s. kan öppna oss
 ett vegeantligt intresse, ja allt om i de hoardayligaste förhål-
 landen omgifva oss och hvarest vi trivas och hafva vår vardne,
 kan varda föremål för konstnärlig behandling. Man behöfver
 icke fara till Italien, utan blott gå utaför sin egen dörr, för att
 finna landskap värda att målas, och det landskapsomgifningen,
^{ibland} i vilka vår vagna ståt, för hvars frihet vi gjutit vårt blod,
 och äfven hvilket vi sett oss slätter och vatten vi sett solguset da-

John Gardner om renessansen

3/2. 93.

Under den förlidna terminen sitta föreläsningar började jag redogörelsen
för den holländska målarkonsten, ^{med} för skolan i Utrecht och skolan
i Haarlem,

3/2. 93.

sköna, som gerna har något kyligt i sig; bär uttrycker det genom kläroberkgren, i hvars hjälpa vären ligger något af en tråk och hemlighetsfull makt.

Da jag lagt dessa ord på den holländska målaverkolans läppar, har jag därmed sikt gifva en antydning om denna distinkt obe-
 kanta konstriktnings skaplyne; men jag har icke velat säga, att den holländska skolan utgick från ett fullt medvetet och likasom i paragrafer uppställt program. Konsthistorikerna ha olika åsikter om den grad af medvetenhet, hvarmed holländerne uppträdde i opposition mot den distinkta rädande italienska renaissance-smaken, den klassiska smaken. Rembrandt har målat bland, ämnen, hämtade ur den klassiska mytologien, ~~han~~ målat herdepinnen Ganymedes, som Jupiters örn griper på Idas slätt och förer upp till himmelen, och Rembrandt har gjort det så, att hans framställning ser ut som den mest afriktliga parodi på ~~en~~ den klassiska framställning af samma ämne. Nu finner det Konst-psykologer, som mena, att Rembrandt därvid alldeles icke ville parodierna, utan helt enkelt målade ämnet så som det naturelligt måste se sig för en holländsk människas inbillningskraft. Detta är sannoligen att gå för långt. Rembrandt hade grundliga studier i den italienska renaissancekonsten, och måste ha varit fullt medveten om den ytterligt skarpa skillnaden mellan hans egen koniska och grofkorrigt naturalistiska skildring af förloppet ~~och~~ och den klassiska uppfattningen af det samma. På ena sidan, en ^{liten} fetlagd holländsk pojke, hvars rädsla, då örnen far af med honom, är återgifven på det mest drastiska och tillika löjvarkande sätt. På andra sidan, en ^{i den italienska renaissance} getskilt af späd apollinisk fågning, representanten för poetisk härfvelse i himmelik längtan, som med blickens uppåtriktad speglar i auletdraget en kärlek af salighet öfver att få lyftas upp i en allt renare, allt soligare eter.

Men sant är, att då holländerna holländerne målade så som jag här antyd, gjorde de det i enlighet med sin egen natur, sitt folk-lyne. Förre befrielsekriget fanns ingen i ögnen fallande skillnad mellan holländsk konst och belgisk; båda uppgingo i hord man kallat den nederländska konsten. I början öfver de hade haft sin

3/2. 93.

eller handritna

renässans: den s. k. flamländska renässansen, som blomstrade upp
 i början af 1400-talet under bröderna van Eycks penslar och ärtad-
 kom, särskildt på det religiösa måleriets område och på porträtt-
 måleriets, härliga alster, hvilkas reet nationella prägel skiner ipe-
 now deras ~~te~~ ännu halft medeltidartade hölje, och som efter
 all anledning ^{denna flamländska renässans} skulle, om den fått ^{oberoende} leva af strömningar sidor ifrån,
 förgrenat sig i riktningar, och en af ^{bländ hufvuden} dessa skulle då ha blifvit
 just den holländska, som vi känna från 1600-talet. Men den
 flamländska renässansen fick icke utveckla sig till allt hvad den
 kunde ha blifvit, samtidigt med henne uppväxte den italienska
 renässansen till en gigantisk växt med praktblommor sådana
 som Filippo och Filippino Lippi, Sandro Botticelli, Ghirlandajo,
 Luca Signorelli, Andrea Mantegna, Bellini'erna, Fra Barto-
 lommeo, Rafael, Mich. Angelo, Correggio, Tizian. Den lilla neder-
 ländska renässansplantan kräfter af det jättelika italienska re-
 nässansbrädet, d. snart utbrödde ~~sin~~ sin krona öfver hela det ~~konst-~~
 civiliserade Europa.

Omkring år 1520 börja de nederländske målarna fara till Florens
 och Rom, och för att lära af de italienska. Jag skildrade förliden fernin,
 huru den italienska renässansen målande fick inträde i Nederländerna,
 och bemäktigade sig konstväldet där. Det nederländska landskaps-
 måleriets häfda de sig tändligen sin karaktär, men figurmåleriets delade
 alldeles under och gjorde sig sig italienskt som ett icke-italienskt tycke
 är i hand att göra sig.

N: 82. Här ett exempel härför. Den målning, d. här är afbildad, har
 till ^{huvud} mästare nederländaren Jan Gossart, Jean de Mabuse, som
 fransmännen kalla honom. Gossart hade börjat som arftagare af den
 nationella nederländska konsten. I år 1513 återkom han från en Studie-
 resa ^{fall} från Italien, och här se vi tydliga spår dera. Målningen, d.
 föreställa ^{correggio} den hel. Lukas, porträtterade jungfru Maria och barnet,
 är till figurer och arkitektur sig italienskt som en nederländsk mäs-
 tares målning kan vara. Gossart egde förtliga gynnare och umgängs
 i de firnämna kretsarna. På ~~den~~ hade särskildt hade den italienska
 renässansen slagit an. Detta bidrog att förklara ^{hans} hans utväxling.
 Det var i hjälpa verket de firnämnes smak, som italianiserade den

3/2. 93.

efter deras värde för människolärdets utveckling, efter deras inflytande på samhälls-
 anda^{och} moral, efter deras förmåga att, när de främja förskönheten, inverka äfven
 på dem ~~individernas~~ med förskönheten i förbindelse stående kraften och helheten; men konstnä-
 rerna själfr, hvilken riktning de äro tillhör, kunna bedömas endast efter ^{sin} ~~deras~~ originalitet,
^{konstnärlig} ärlighet, skaparkraft och skaparvillie. Holländaren Rembrandt är en stjärna af
 alla första ^{ordning} ~~skolans~~, i sitt slag lika stor som Rafael, Michelangelo, Tizian.

~~För den italienska renessansen, liksom för den grekisk-antika konsten~~
~~och människans kroppsliga skönhet det väsentliga~~ —

Konstverksamheten har ^{från} olika grundmetoder. Den ena är
 den, som ställer konstnären i ett kritiskt och väljande förhållande
 till de former, som vareherna och tingens förete. Vi ha inom oss
 mer eller mindre utbildad en känsla, som nödgar oss att kalla
 somliga former vackra, andra fula. Och bland de ^{varebarn äfven} ~~vackra~~
^{äfven inom} ~~art~~ ^{och vardens, vare sig människan, djuret eller växten,} tycka vi oss kunna urskilja gradationer af skönhet,
 hvilket helt naturligt leder oss till en ~~uppfattning~~, ~~beslägsad~~
~~med~~ ^{en} föreställning, om att det för tingens här i världen gifvas
 urbilder af högsta ^{en annan värld} ~~för~~ fullkomning, urbilder liksom tillhö-
 rande en värld för sig, en värld af idealer, en Platonsk,
 idévärld, af hvilken de jordiska tingens, ~~är~~ ^{är} mer eller mindre,
 ofullkomliga afbilder. Det gäller då att kritiskt jämföra och de
~~utse~~ ting och vareher, som äro af samma art, med hvarandra,
 för att med ledning af skönhetens känslan komma den förfull-
 ändade urtypen eller idealen för denna art så nära som möjligt.
 Denna metod är den idealistiska. Den härstammar från
 hellenerna, från den grekisk-antika världen, som emellertid kände
 och använde äfven ^{den återupplivades, i viss mån af den italienska renessansen} ~~den andra~~ metoden; och konsten har genom
 den ättadkommit underbara skapelser, sådana som den
 olympiske Zeus, som Rafaels målningar, som Albans och Marillos
 änglar, ~~o.s.v.~~ som Poussins landskap o.s.v. Den har gifvit oss
 hänförande inblickar i en paradisk värld, från hvilken det
 vanformade, fula och sjukas är utestängdt, ~~och i för när det icke~~
 insläppes, för att genom motsatsen så mycket mer förhöja
 det skönes fångning, kraft och helhet. Detta är, som nämnt, den
 idealistiska konstriktningen. Den kräver naturstudier och outhitt-
 ligen sådana, just emedan dens metod består uti att skärskåda

3/2. 92.

3/2. 93.

3/2. 93.

anlita bybarberaren för att få en svult aflägsnad eller en värkande tand utdragen, så är det frågan om ett obekant, som uppenbarligen snart är förbi och hvarjuv firdankull något humoristiskt eller komiskt kan lägga sig.

N: 211. Det jag gav här ett par exempel på det ^{värre} alla värsta, som den holländska konsten tillåtit sig. Anmärkas må emellertid, att manen, som målet dessa taflor, är till fideleorten flandrare, ehuru till anden och uppfattningsättet holländare. Det är Adriaen Brouwer, för hvilken lif jag förliden termen redogjorde.

N: 212. Här äro en taudragnings-scen af Gerard van Honthorst. Många skall kanske instämma med k. Ludvig XIV, som, när han fick se liknande holländiska verk aliter, utbrast: "Vort med markattorna!" Men har man lurt sig kunnat firdragssamhet med det ^{holländska} för skönformskännet mest stötande hos dem, kan man så mycket bättre värdera och sjuta af det andra. Det må tilläggas att originalen, s. ju ha färg, gifva ett helt annat intryck än dessa färglösa kopior. Tärbildt Adriaen Brouwer har en kraftig varm kolorit, som i färgernas sammansättning är beundransvärd.

Ehuru den holländska konsten mest rör sig i det hvardagliga, hade den sin heroiska genre, äfven den, hvilken användes i de offentliga byggnadernas väggar, medan de hemtrefliga ^{eller} och komiska taflorna ^{äro} äro ^{gjorda} för de enskilda hemmens.

N: 214. Hjältarne, s. vi här se, äro icke, som den falska idealismen, utstylda i grekisk-romerska teaterdräkter. Det är borgerliga män i sin tids drägt, officerare vid St Georgskyttarne, s. hålla ett glädligt samkväm. Det är till dimensionerna väldiga målningar, dessa för de offentliga byggnader bestämda monumentala taflor, i hvilka man ser skildrom ända till hugo i trettio männer porträtterade i naturlig storlek, än ^{ställda} ^{ställande} såsom här, en miliofficerskår, än borgmästare och ridmän samlade kring domstolbordet, än stadfullmäktige eller direktorer för välgörenhetsrättningar, än professorer och läkare samlade kring bordet i anatomisalen. Tidans målningar, oföretäfliga i sin konstpräställning af riktpramma, kraftiga okonstlade karakterer, eger man af Frans Hals, Rembrandt, Govert Flinck, Ferdinand Bol, Theodor de Keyser och andra. Den s. här visas är af Frans Hals.

Vänd!

Frau Hals'

För denne store mæltares lif och virksomhet har jeg
 redogjort i förliden termens sidste forelæsning. Da jeg
 under denne har at give en ^{helt} af det hollændske
 mæleri i dens store drag, maatte jeg for samsyns skyld
 skulde atkomme i næste forelæsning till honom, i det
 hopp, at de blandt mine ^{af} hørere, som da' var nærværende,
 ha ingen ting ønsket at en gang møde denne store
 mæltare, hvis ^{helt} værdi man først i vore dage
^{till helles} tør upprække.

